

John
STEINBECK

*Édentől
keletre*

John Steinbeck
ÉDENTŐL KELETRE

I. kötet

Fordította: Szinnai Tivadar

Aranytoll kötetek
Szeged, 2007

PASCAL COVICINAK

Kedves Pat!

Odajöttél hozzám, amikor fából éppen valami kis figurát faragtam, és ezt mondtad:

– Miért nem csinálsz valamit énnekem?

Megkérdeztem, mit szeretnél, és azt felelted:

– Egy ládikát.

– Minek?

– Dolgokat beletenni.

– Miféle dolgokat?

– Mindenfélét, amid csak van – felelted.

Nos, itt a ládika, amit akartál. Beleraktam majdnem mindent, amim van, és még sincs tele. Fájdalom és izgalom van benne, jó és rossz érzés, nemes és aljas gondolatok – a tervezés öröme, itt-ott egy kis keserűség, és az alkotás leírhatatlan gyönyörűsége.

És mindezek tetejébe az a sok hála és szeretet, amit irántad érzek.

És a ládika még sincs tele.

JOHN

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ FEJEZET

1

A Salinas-völgy szűk, hosszú mélyedés két hegylánc között Észak-Kaliforniában. Közepén kígyózik és kanyarog a Salinas folyó, amíg végül bele nem ömlik a Monterey-öbölbe.

Emlékszem, gyermekkoromban milyen neveket adtam a füveknek és a titokzatos virágoknak. Emlékszem, hol bujkált a varangyos béka, és mikor ébredtek a madarak nyáron – és milyen szaguk volt a fáknak meg az évszakoknak – és milyen volt az emberek arca, járása, sőt még a szaga is. Emlékezetem tárházában jelentős helyet foglalnak el a szagok és illatok.

Emlékszem, hogy a Gabilan-hegység a völgytől keletre világos, derűs magaslat volt – csupa báj, csupa napfény, szinte hívogató; az embernek kedve támadt felkapaszkodni meleg lankáira, akár csak egy szerető anyaölbe. Integető hegyek voltak, barna gypszyegük csupa gyönyörűség. Ám nyugat felől a Santa Lucia sziklái ágaskodtak az ég felé, és elvágták a völgyet a nyílt tengertől. Sötét, komor hegyek voltak, barátságtalanok és veszedelmesek. Mindig úgy éreztem, hogy rettegek a nyugattól, és imádom a keletet. Magam sem tudom, hogyan jutottam erre a gondolatra, hacsak nem az a titka, hogy a Gabilan-hegység csúcsai mögül bukkant elő a reggel, míg az est a Santa Lucia ormairól ereszkedett alá. Lehet, hogy a nap születésének és halálának valami része volt abban, amit a két hegylánc iránt éreztem.

A völgy mindkét oldalán kis folyócskák buggyantak ki a sziklák hasadékaiból, és a Salinas-folyó ágyába ömlöttek. Csapadé-

kos évek telein a folyócskák túláradtak, és úgy megdagasztották a Salinas folyót, hogy néha csak úgy tombolt és kavargott, medre csordultig telt, majd kiáradt. Letépte a farmok földjének szegélyét, egész holdakat mosott el; csűröket és házakat sodort magával, hogy tutajok módjára billegve és lebegve ússzanak tova. Rabul ejtett teheneket és disznókat meg juhokat, belefojtotta őket barna, iszapos vizébe, és a tengerbe sodorta. Tavasz végén a folyó visszahúzódott medrébe, és előbukkantak a homokzátonyok. Nyáron pedig egészen eltűnt a folyó a föld színéről, legfeljebb néhány tócsa maradt meg az örvényes kutak mélyén, a magas part alatt. Fű és hanga újra kihajtott, a parti füzek kiegyenesítettek derekukat, magasba emelve felső ágaikon az ár hordalékát. A Salinas csak időszaki folyó volt. A nyári nap a föld alá küldte. Egyáltalában nem volt szép folyó, de az egyetlen folyó, amivel rendelkezünk, így aztán még hencegtünk is vele, hogy nedves télen milyen veszélyes, és száraz nyáron mennyire kiszárad. Mert hencegni lehet akármmivel, jobb híján. Minél kevesebb az, amink van, annál jobban kell dicsekednünk vele.

A Salinas-völgy mélye a hegylancok és lankák alatt sík és sima, mert ez a völgy valamikor egy hosszú, keskeny öböl feneké volt, amely százmérföldnyire nyúlt be a tengerből. A folyó torkolata Moss Landingnél ennek a hosszú belvíznek a bejárata volt, évszázadokkal ezelőtt. Apám egyszer kutat fúrt, ötvenmérföldnyire a völgykaputól. A fúró előbb termőföldet hozott fel, majd kavicsot, végül pedig tengeri fövenyt, amely kagylókkal, sőt halcsontdarabkákkal volt tele. Húszlábnyi mélységig homok jött, azután megint fekete föld, sőt egy darab vörösfenyő is – az a fajta elpusztíthatatlan fa, amely nem korhad el. Mielőtt a tenger beöblösödött ide, a völgyet alighanem őserdő borította. És mindez itt történt, közvetlenül a lábunk alatt. És éjjel néha úgy rémlett, hogy érzem a tengert, meg a vörösfenyőerdőt is, amely megelőzte.

A völgy tágas síkjain vastagon terült el a termékeny televényföld. Egy csapadékos tél elég volt ahhoz, hogy utána fű, fa, virág

buján kizöldelljen. Ilyen esős évben a tavaszi virágok hihetetlen tömege lepte el a tájat. A völgy egész mélyét, de a dombok lankáit is pipacs és farkasbab szőnyege borította. Egyszer egy asszony azt mondta nekem, hogy a színes virágok még élénkebben ragyognak, ha néhány fehér virágot is hozzáteszünk, hogy elhatárolják a színeket. Minden kis farkasbabszirmot fehér szegélyez, és ezért van az, hogy a rét, amelyet ez a virág borít, minden képzelet felülmúló pompában tündököl. De a farkasbab közé kaliforniai pipacs foltjai keveredtek. Ezeknek a színe is égő, lángoló – nem mint a narancs vagy az arany, hanem képzeljük el, hogy a szín-arany folyékony, és fel lehet verni, mint a habot – nos, ez az aranyhab versenyezhetne a pipacsok ragyogásával. A pipacs elvirágzott, a sárga mustár váltotta fel, és igen magasra nőtt. Amikor nagyapám letelepedett itt a völgyben, a mustár olyan magas volt, hogy a lovas embernek csak a feje látszott ki a sárga virágok közül. A hegyoldalon a fű tele volt hintve boglárkával, büdös-kével, kakastaréjjal és fekete középi sárga violával. És valamivel később megjelentek a gyűszűvirág vörös és sárga tömegei. A tűző napot legjobban kedvelő virágok voltak ezek.

A borongós, komor tölgyek árnyékában a vénuszhaj virult és illatozott, a moha lepte vízpartok alatt ötujjú páfrányok és csillagvirágok egész fűrtjei csüngtek alá. Azután volt ott harangvirág – habfehér, szinte bűnösen sápadt, apró lámpáskáival. Ezek olyan ritkák és bűbajosak voltak, hogy a gyerek, aki talált egyet közülük, egész nap úgy érezte magát, mintha különlegesen kitüntetett, kiválasztott lény volna.

Amikor eljött a június, a fű kihajtott, majd megbarnult. A dombokat barna szőnyeg borította – nem is barna, inkább arany, sáfrány és vörös leírhatatlan keveréke. És ettől kezdve a következő esőzésig a föld kiszáradt, a folyók elapadtak. A sima földön repedések keletkeztek. A Salinas folyó eltűnt homokmedrében. Szél száguldott végig a völgyön, port és pelyvát hajtva maga előtt – mind nyersebb és élesebb lett, amint dél felé zúdult. De este

elállt. Csikorgó, idegesítő szél volt, láthatatlan porszemek éles tűi szúrták az ember bőrét, marták a szemét. A mezőn dolgozó emberek védőszemüveget viseltek, és zsebkendőt kötöttek az orrukra, úgy védekeztek a kavargó por ellen.

A völgyet dúsan termő, mély televényföld borította, de a dombokon a termőréteg olyan vékony volt, hogy jó, ha a fű gyökeret eresztetett benne. Ahogy még feljebb hágott az ember, a föld annál soványabb lett, sziklakövek ütköztek ki rajta, míg végül a határvonalon, ahol már a cserjés is megszűnik, nem volt más, csak száraz kavics, amely vakítóan verte vissza a nap sugarait.

Az imént a kedvező évekről beszéltem, amikor volt eső bőségesen. De jöttek az aszály évei is, és rémuralmuk alá hajtották a völgyet. Az esőzés harmincéves ciklus szerint alakult. Ebben volt öt-hat csodás esztendő, tizenkilenc-huszonöt hüvelyknyi esővel – az egész tájat buján belepte a fű. Aztán jött hat-hét közepes év, tizenkét-tizenhat hüvelyknyi esővel. De azután a száraz évek következtek, és néha alig esett több hét-nyolc hüvelyknyinél. A föld kiszáradt, a nyomorúságos fű alig néhány hüvelyknyire emelte fel fejét, és nagy, kopasz foltok tűntek fel a völgyben, akár az ótvar. A tölgyek élénkzöldje megfakult, még a zsálya is szürke lett. A föld megrepedezett, a források kiapadtak, és a barom kedvetlenül rágsálya a száraz kórót. A farmok és állattenyésztő ranchok gazdái ilyenkor megundorodtak a Salinas-völgytől. A tehenek lesoványodtak, és néha elhulltak az éhségtől. Az emberek még az ivóvizet is hordóban szállították messze földről a farmjukra. Nem egy család szinte ingyen túladott mindenén, és elköltözött a völgyből. És mindig megismétlődött az a furcsa dolog, hogy az aszály éveiben az emberek elfelejtették a bőség éveit, a jó években pedig teljesen megfeledkeztek az aszályról, így volt ez mindig.

Ez volt hát a hosszú Salinas-völgy. Története nem tért el az állam többi részének történetétől. Eleinte indiánok lakták, alsórendű fajta, amelyből hiányzott minden energia, leleményesség és kultúra – pondrókon, sáskán és kagylókon éltek, mert még ahhoz is lusták voltak, hogy vadásszanak vagy halásszanak. Azt ették, amit éppen találtak, és nem ültettek semmit. Keserű makkot zúztak porrá, az volt a lisztjük. Még a hadviselésük sem volt egyéb, mint unalmas pantomim.

Azután jöttek a szenttelen, rideg spanyolok; mohó és anyagias igyekezettel kutattak át mindent – mohóságuk Istennek vagy az aranynak szólt. Lelkeket harácsoltak és ékszereket. De hegyeket és völgyeket is, folyókat és látóhatárt, körülbelül olyasformán, ahogy egy mai ember építkezésre alkalmas telkeket szerez. Ezek a szívós, kiszáradt emberek nyughatatlanul bejárták a partvidéket minden irányban. Nem egy közülük akkora területen telepedett le, mint egy fejedelemség; a birtokokat spanyol királyoktól kapták, akiknek halvány sejtelmük sem volt arról, mit adományoztak. Ezek az első birtokosok szegényes feudális telepeken éltek, barmaik szabadon kóboroltak és sokasodtak. Gazdáik időnként leölték a barmokat a bőr és faggyú kedvéért, míg a húst átengedték a keselyűknek és a prérifarkasoknak.

A spanyolok, amikor odajöttek, úgy érezték, nevet kell adniuk mindennek, amit látnak. Hiszen ez az első kötelessége minden felfedezőnek – kötelessége és előjoga. Nem jegyezheted be semmit kézzel rajzolt térképedbe, amíg el nem nevezted. Vallásos emberek voltak, persze, íráshoz, olvasáshoz értő emberek, akik feljegyezték mindent, és térképeket rajzoltak, s a katonákkal együtt utazó szívós, fáradhatatlan papok, így aztán az első helyeket szentekről nevezték el, vagy vallásos ünnepekről, amelyeket éppen azon a pihenőhelyen ültek meg. Szent van sok, de számuk mégsem kimeríthetetlen, ezért sűrűn találkozunk az első elnevezések megismétlődéseivel. Van nálunk San Miguel, St. Michael,

San Ardo, San Bernardo, San Benito, San Lorenzo, San Carlos, San Francisquitox. Aztán az ünnepnepok – a Natividad, a karácsony; Nacimiento, a születés; Soledad, a magány. De elneveztek helyeket hangulatról is, amely az egész expedíciót akkor elfogta. Ilyen a Buena Esperanza, a jó reménység; Buena Vista, mert a kilátás gyönyörű volt; Chualar, mert szép. Aztán jöttek a leíró nevek: Paso de los Robles a tölgyfáktól nyerte nevét; Los Laureles a babérfáktól; Tularcitos a mocsár nádasaitól; és Salinas a lúgtól, mely fehér volt, mint a só.

Elneveztek helyeket állatokról és madarokról, amiket láttak – Gabilanest a sólymokról, amelyek itt a hegyekben röpködtek; Topót a vakondokról; Los Gatost a vadmacskáról. Néha magának a helynek a jellege sugallta az elnevezést: Tessajara, csésze és csészealj; Laguna Seca, száraz tó; Corral de Tierra, földsánc; Paraiso, mert olyan volt, mint a mennyország.

Azután jöttek az amerikaiak – még kapzsibbak, mert többen voltak. Elvették a földet, és átalakították a törvényeket, hogy jogcímüket biztosítsák. És a farmok szaporodtak az országban; előbb a völgyekben, majd a lankás domboldalakon; kis, sövénnel elkerített faházak, melyeknek fedele vörös faháncsból készült. Ahol csak egy erecske szivárgott elő a földből, máris felbukkant mellette egy házikó, és gyarapodni kezdett egy család. Muskátli- és rózsadugványokat ültettek az ajtó elé, az udvarba. Az ösvényeket keréknyomok váltották fel, kukorica-, árpa- és búzaföldek négy-szögei ugrottak ki a vadmustár sárga tengeréből. A forgalmasabb utak mentén vegyeskereskedésbe és kovácsműhelybe botlott az ember minden tízmérföldnyire. Később ezekből sarjadtak ki a kisvárosok: Bradley, King City, Greenfield.

Az amerikaiak emberibb neveket adtak a helyeknek, mint a spanyolok. Amint a völgyek benépesültek, a helynevek mindinkább ott történt eseményekre utalnak. Szerintem valamennyi közül ezek a legebüvölőbbek, mert minden név egy-egy elfelejtett történetet idéz fel. Olyan nevekre gondolok, mint Bolsa Nueva, az

új erszény; Morocojo, a sánta szerecsen (vajon ki volt ő, és hogy került oda?); a Vadló-szakadék, a Prériló-lejtő, a Gatyakorc-szakadék. A helyek elárulják azoknak a szellemét, akik elnevezték őket, elismerően vagy gúnyosan, a leírás poétikus vagy ócsárló hangján. San Lorenzónak el lehet nevezni akármit, de a Gatyakorc-szakadék vagy a Sánta Szerecsen már egészen más dolog.

A szél végigsüvített a telepeken délutánonként, és a farmerek eukaliptuszokból védősávot ültettek mérföldnyi hosszúságban, nehogy a szél elfújja a felszántott termőföldet. Körülbelül így festett a Salinas-völgy, amikor nagyapám idehozta feleségét, és letelepedett a dombok közt, King Citytől keletre.

MÁSODIK FEJEZET

1

Amikor megkísérlem, hogy a Hamiltonokról beszéljek önöknek, mindenféle mendemondára kell támaszkodnom, régi fényképekre, rég elhangzott történetekre és ködös emlékekre, amelyek mesékkel keveredtek. A Hamiltonok nem voltak híres emberek, és kevés feljegyzésben szerepelnek, eltekintve a szokásos születési, házassági, telekkönyvi és halálozási okiratoktól.

A fiatal Samuel Hamilton Észak-Írországból jött, akárcsak a felesége. Kisbirtokosok sarja volt, akik nem voltak sem gazdagok, sem szegények, és ugyanazon a földdarabon éltek, ugyanabban a kőházban laktak sok évszázadon keresztül. Isten tudja, hogy csinálták, de rendkívül műveltek és olvasottak voltak; azonkívül – ami már nem ritkaság a zöld szigeten – kapcsolatban és rokonságban álltak igen nagy és igen kis emberekkel egyaránt; megeshetett, hogy egyik unokatestvérük baronet volt, a másik meg koldus. És természetesen, mint minden ír, ők is a régi ír királyok leszármazottai voltak.

Hogy Samuel miért hagyta el ősei kőházát és zöldellő földec-

kéit, nem tudom. Sohasem foglalkozott politikával, és így csöppet sem valószínű, hogy a lázadás vádjá üzte el hazájából. Bolondul becsületes volt, tehát ki kell küszöbölnünk azt a feltevést is, hogy a rendőrség sarkallta volna kivándorlásra. Családomban azt suttogták – nem is annyira híresztelés volt, mint inkább ki se mondott megérzés –, hogy a szerelem üzte el, méghozzá nem is annak a lánynak a szerelme, akit aztán feleségül vett. De hogy túlságosan sikeres szerelem volt-e, ami Amerikába vitte, vagy a viszonzatlan szerelem tüskéje, azt már nem tudom. De mindig hajlamosabbak voltunk arra, hogy az előbbi indítókra gondoljunk. Samuel jóképű legény volt, megnyerő és vidám. Bajos elképzelni, hogy akadt volna ír falusi lány, aki kosarat adott neki.

Bátran és bizakodóan érkezett a Salinas-völgybe, csupa ötlet volt, csupa energia. Szeme feltűnően kék volt, és ha elfáradt, az egyik kissé kidülledt. Jól megtermett ember lehetett, és valahogy mégis finom. A farmer poros munkája közepette is mindig makulátlan tiszta tudott maradni. Nagyon ügyes kezű volt, jó kovács meg ács meg fúró-faragó; fém- és fadarabkákból rögtönözni tudott bármit. Szüntelenül ügyeskedett és kitalált valamit – hogy új módon csináljon meg valami régi dolgot, de jobban és gyorsabban, mint addig –, ám soha életében nem volt tehetsége ahhoz, hogy pénzt keressen. Mások, akikben megvolt ez a tehetség, átvették Samuel fogásait, eladták, és meggazdagodtak rajta, de Samuel egész életében alig kereste meg a napszámért.

Nem tudom, mi irányította lépteit a Salinas-völgy felé. Hiszen ez a hely igazán nem olyan embernek való, aki zöldellő országból jött. Samuel mégis itt telepedett le vagy harminc évvel a századforduló előtt, és magával hozta vézna ír feleségét, egy szívós, fűrge, kicsi asszonyt, akiben annyi humor sem volt, mint egy csirkében. Konok presbiteriánus szelleme és erkölcsstana bűnnek bélyegzett és könyörtelenül üldözött majdnem mindent, ami az embernek jólesik.

Nem tudom, Samuel hol ismerkedett meg velem, hogyan udvarolt

neki és vette feleségül. Alighanem volt valahol egy másik lány, akit a szívébe zárt, mert szerelemre teremtett férfi volt, felesége meg nem olyan asszony, aki kimutatja érzelmeit. És mindezek ellenére a sok évtized alatt, amit ifjúságától haláláig a Salinas-völgyben töltött, semmi jele nem volt annak, hogy Samuel valaha is kikezdett volna egy másik asszonnyal.

Amikor Samuel és Liza a Salinas-völgybe jött, már biztos kézen volt minden sík föld, a dús lapályok, a termékeny kis hajlatok a dombok közt, meg az erdők is. De maradt még afféle határföld, ahol éppen csak kifizetődött valahogy a gazdálkodás. Egy ilyen terméketlen dombon, keletre attól a helytől, ahol most King City házai állnak, váltotta ki földjét Samuel Hamilton.

A szokásos módon járt el. Egy negyed köztelket vett magának, ugyanannyit a felesége nevére, és mivel az asszony várandós volt, a gyermek részére is vett egy fertály földet. Az évek folyamán kilenc gyermeke született, négy fiú és öt lány; minden alkalommal egy-egy új fertály telekkel növelte a farmot, amely végül tizenegy negyed telekből, vagyis ezerhétszázhatvan holdból állt.

Ha az a föld csak félig-meddig jó, Hamiltonék meggazdagodtak volna. De csupa száraz, kemény föld volt, forrásnak sehol semmi nyoma, a termőréteg meg olyan vékony, hogy kiütköztek rajta a sziklakövek. Még a zsálya is csak ügyyel-bajjal eresztett gyökeret, a tölgyek pedig víz hiányában elcsenevésztedtek. Még tűrhető években is olyan ritka volt a fű, hogy a jószág szüntelenül kóborolt, hogy elég enivalót találjon. A meddő dombokról Hamiltonék leláttak nyugat felé, és nézhették a dús völgyet meg a Salinas folyó mentén viruló zöld tájat.

Samuel tulajdon kezével építette fel a házat, majd csúrt és kovácsműhelyt is épített hozzá. Csakhamar rájött arra, hogy ha tízezer holdja lenne is itt a dombvidéken, víz híján még akkor sem tudna megélni ezen a csontszáraz földön. Ezeremester kezével kútásó felszerelést tákolt össze, és kutakat fúrt szerencsésebb emberek földjén. Feltalált és megszerkesztett egy cséplőgépet;

aratás idején farmról farmra járt gépével, és a völgy mélyén csépelte a gabonát, amit a maga földjén nem tudott előcsalogatni. Műhelyében pedig ekevasat köszörült, boronát javított, eltört tengelyt forrasztott össze, és lovat patkolt. Az egész környékről hozzá hordták a szerszámokat javításra és tökéletesítésre. Azonkívül szerették hallgatni Samuel szavait, amint a világról beszélt. Más tájak embereinek gondolkodásáról, a Salinas-völgyön túl dívó költészetéről és filozófiáról. Samuelnek mélyen zengő hangja volt, akár beszélt, akár énekelt: ha nem lehetett is megérezni rajta az ír tájszólást, volt a beszédében valami hullámzás és hangletetés, amely kellemesen csiklandozta a völgy hallgatag farmereinek fülét. Whiskyt is hoztak gyakran, és a konyhaablaktól kellő távolságra, ahol nem kellett attól tartani, hogy találkoznak Mrs. Hamilton rosszálló tekintetével, jó nagyokat húztak a palackból, és zöld vadánizsmagot rágcsáltak utána, hogy lélegzetükön ne lehessen érezni a szesz szagát. Nagyon rosszul kellett mennie a boltnak, hogy a kovácsműhely körül ne álldogáljon három-négy ember, Samuel pörölyét és szavait hallgatva. Komikustehetségnek tartották, és emlékezetükbe vették történeteit, hogy otthon újra elmondják, azután csodálkoztak, útközben mennyire elpárolgott a történet sava-borsa, mert sohasem hangzott úgy, mint Samuel ajkáról, amikor később, otthon, a konyhában elismételték.

Samuelnek meg kellett volna gazdagodnia a kútásó felszereléséből, a cséplőgépből meg a kovácsműhelyéből, de valahogy nem volt tehetsége az üzlethez. Vevői mindig szűkében voltak a pénznek, és azt ígérték, hogy aratás után fizetnek, majd meg, hogy karácsonykor és még később – végül megfélekedtek adóságukról. Samuelnek nem volt tehetsége ahhoz, hogy követelését bevasalja rajtuk, így azután a Hamilton család szegény maradt.

A gyermekek olyan szabályosan követték egymást, mint az évek. Az a néhány orvos, aki a környéken dolgozott, alig jutott lélegzethez a sok munkától; bizony nem nagyon igyekeztek ki a tanyára egy-egy szülés miatt, hacsak az öröm nem változott rette-

géssé, vagy a vajúdás nem húzódott el napokig. Samuel Hamilton maga segítette világra gyermekeit; szép tisztán elkötötte a köldökzsinórt, megpaskolta az újszülött kis fenekét, és tisztába rakott mindent. Amikor a legfiatalabb gyermeke kissé nehezen jött a világra, és már-már megfeketedett, Samuel odaillesztette száját a csecsemőéhez, és levegőt fújt bele, majd kiszívta, míg végül az újszülött segítség nélkül is tudott lélegzeni. Samuel keze olyan ügyes volt és olyan gyöngéd, hogy a szomszédok húszmértőnyi távolságból is hozzá fordultak – őt hívták, hogy segítsen a szülésnél. Samuel meg egyformán bevált, akár kancáról vagy tehénről, akár asszonyról volt szó.

Volt egy nagy fekete könyve a polcon, a keze ügyében. Fedelén aranybetűs cím: Dr. Gunn: *A jó házi orvos*. Egyes lapjai kopotak és számfűlesek voltak a sok forogástól, más lapokon pedig meglátszott, hogy sohasem ütötték fel. Ha az ember végiglapozott dr. Gunn könyvét, már ismerte is a Hamilton család egészségügyi történetét. Mert mi az, amiről a kopott lapok szóltak? Csonttörés, vágás, zúzódás, mumpsz, kanyaró, hátfájás, vörheny, diftéria, reuma, női panaszok, sérv – és természetesen minden, ami a terhességgel és gyermekszüléssel van kapcsolatban. Hamiltonék vagy nagyon szerencsések, vagy nagyon erkölcsösek voltak, mert sohasem ütötték fel a könyvet ott, ahol a kankót vagy a szifiliszt tárgyalta.

Samuelnek nem volt párja, ha hisztériás rohamot kellett csillapítani vagy rémült gyermeket megnyugtatni. Sikerét kedves beszédének és gyengéd lelkének köszönhette. Mint ahogy csupa tisztaság volt a teste, úgy a gondolkodását is tisztaság jellemezte. Akik elmentek a kovácműhelybe beszélgetni és másokat hallgatni, egy időre abbahagyták a káromkodást, nem szándékos önmegtartóztatással, hanem önkéntelenül – mintha ilyen helyen nem is lehetne káromkodni.

Samuel mindvégig megőrzött valami idegenszerűséget. Talán a hanglejtése hatott úgy a férfiakra, meg a nőkre is, hogy elmond-

tak neki sok mindent, amit rokonaiknak vagy közeli barátaiknak nem mondtak volna el. Ez a kis idegenszerűség elkülönítette Samuelt, és azt az érzést keltette az emberekben, hogy nyugodtan megvallhatják neki bizalmas dolgaikat.

Liza Hamilton is ír volt, de egészen másféle. Kis kerek koponyája konokul őrizte kis kerek meggyőződéseit. Tömpe orra volt, hátraugró, kemény kis álla, és olyan állkapcsa, mint a harapófogó – még az istennek sem engedett.

Liza egyszerűen, de jól főzött, és a háza (mindig csak így beszélt róla: az ő háza) ragyogott a tisztaságtól, annyit kefélt és sikálta. Ebben még a gyerekszülés sem zavarta sokat – legfeljebb két hétig szokta kímélni magát. Medencecsontja, mintha bálnáné lett volna, olyan nagy gyerekeket szült sorra, egyiket a másik után.

Lizának fejlett érzéke volt a bűn felismeréséhez. Bűn volt a tétlenség és a kártyázás is, amit a tétlenség egy fajtájának tekintett. Gyanakodva nézett mindent, ami mulatság és élvezet, legyen az tánc, ének vagy akár csak nevetés. Úgy képzelte, hogy az emberek mihelyt jól érzik magukat, máris könnyű prédái az ördögnek. Elég szégyen, hogy így képzelte, hiszen Samuel szeretett nevetni, de meg kell hagyni, hogy nem is védekezett túlságosan az ördög ellen, így hát a felesége igyekezett megvédeni, amennyire tőle telt.

Liza a haját szorosan hátrafésülte, és tarkóján kemény kontyba fonta. Nem tudok már visszaemlékezni arra, hogyan öltözködött; alighanem olyan ruhákban járt, amelyek pontosan megfelelték egyéniségének. Szikrányi humor se volt benne – legfeljebb alkalomadtán valami bántó elmésség, mely vágott, mint a kés. Unokái rettegtek tőle, mert nem tudták rajtakapni semmi gyengéségen. Bátran és zokszó nélkül szenvedte végig az életet, abban a meggyőződésben, hogy Isten akarata szerint így kellene élnie minden embernek. A jutalom, érezte, majd később következik.

Amikor először jöttek ide az emberek nyugatról, különösen Európából, ahol minden talpalatnyi föld birtokához vér és veríték tapadt, itt meg látták, hogy milyen sok föld van, és milyen könnyen megszerezhető – csak egy papiroست kellett kiváltani és lerakni a lakóház alapját –, akkor valóságos viszketegség fogta el őket: a földéhség mohósága. Egyre több és több földet akartak, lehetőleg jó földet – vagy akármilyet, csak föld legyen. Talán az emlékezés vékony szálai visszavezették őket a feudális Európába, ahol híres családok úgy tudtak kiemelkedni és fennmaradni, hogy megkapaszkodtak a földbe. Az első telepesek több földet foglaltak le, mint amennyire szükségük volt – annyit, hogy fel se tudták használni. Egészen használhatatlan földet is igénybe vettek csak azért, hogy az övék legyen. És az arányok egészen megváltoztak. Egy ember, aki jómódúnak számított Európában a maga tíz holdján, koldusszegény volt kétezer holdnyi birtokán Kaliforniában.

A terméketlen dombok King City és San Ardo körül hamarosan benépesedtek. Rongyos családok bukkantak fel elszórtan a dombok között, és mindent elkövettek, hogy kicsikarják megélhetésüket a sovány, köves talajból. Nekik meg a prérikutyáknak okosan kellett élniük, kétségbeesett küzdelemben, hogy nyomorúságosan eltengődjenek. Amikor partra szálltak, nem volt se pénzüik, se hitelük, se felszerelésük, se szerszámaik – és ami a legrosszabb, nem ismerték ezt az új országot, és nem értették a módját, hogy hasznát vegyék. Nem is tudom, mi ösztökélte őket, az isteni butaság-e vagy a nagy, erős hit. Annyi bizonyos, hogy az ilyen merész kockázatvállalás ma már jóformán teljesen kiveszett a világból. És ezek a családok végül mégis fennmaradtak, megnövekedtek. Volt egy szerszámuk vagy fegyverük, amely azóta szintén kiveszett, vagy talán csak pihen most egy ideig. Azt mondják, mindent annak köszönhetnek, hogy rendületlenül hittek egy igazságos, erkölcsös Istenben; mivel olyan biztosan

hittek benne, nem törődtek a biztonság kisebbfajta szavatosságával. Én azonban úgy gondolom, hogy bíztak magukban, és megbecsülték magukat mint egyéneket; a legkisebb kétséget sem táplálták afelől, hogy értékes elemei, sőt kedvező esetben erkölcsi támaszai a társadalomnak; mindez lehetővé tette nekik, hogy saját méltóságukat és bátorságukat átruházzák Istenre, azután visszakapják tőle. Az ilyen dolgok ma már nem léteznek, talán mert az emberek már nem bíznak önmagukban, és ha idejutottak, nem marad egyéb hátra, talán csak az, hogy keresnek egy erős, magabiztos embert – még ha tévúton jár is –, és belecsimpaszkodnak a kabátja szárnyába.

Míg sok ember üres zsebbel jött a Salinas-völgybe, voltak olyanok is, akik valahol másutt pénzzé tették mindenüket, és úgy érkeztek ide, hogy volt mivel kezdeni új életüket. Ezek rendszerint földet vásároltak, de jó földet, és gyalult gerendákból építették fel házukat, és szőnyegetek raktak a padlóra, színes megcsiszolt táblaüveget az ablakaiba. Sokan voltak az ilyen családok, és megszerezték a völgy legjobb földjeit, és kigyomlázták a sárga mustárt, és búzát vetettek.

Ilyen ember volt Adam Trask is.

HARMADIK FEJEZET

1

Adam Trask egy farmon született, egy kisváros határában, amely nem volt messze egy connecticuti nagyvárostól. Egyetlen fia volt szüleinek, és hat hónappal azután jött a világra, hogy apját 1862-ben besorozták egy connecticuti ezredbe. Az asszony vezette a gazdaságot, megszülte Adamet, és még arra is volt ideje, hogy valami kezdetleges teozófiai tudománnyal foglalkozzék. Úgy érezte, hogy férjét minden bizonnyal megölik a vad és barbár lázadók, tehát felkészült arra, hogy azon a helyen

találkozzék vele, amit másvilágnak nevezett. Ám a férj megjött, hat héttel azután, hogy Adam megszületett. Jobb lába hiányzott, térdben amputálták. Durva falábon botorkált, amelyet maga faragott bükkfából, és máris repedett. Zsebében magával hozta és letette a nappali szoba asztalára azt az ólomgolyót, amelyet a kezébe adtak, hogy harapjon belé, miközben szétroncsolt lábát fűrészelték.

Adam apja, Cyrus, afféle fenegyerek volt – azelőtt sem vigyázott magára. Vadul hajtotta kétkerekű kocsiját, és valahogy még a falábával is hetykélkedett, szinte kívánatosnak tudta feltüntetni. Nagyon élvezte katonai pályafutását, már amennyire annak lehet nevezni. Miután féktelen természetű volt, jól érezte magát kiképzése rövid időszakában, a vele járó ivás, kártyázás és kurvázás közepette. Azután dél felé menetelt egy újonccsapattal, amelyet utánpótlásul küldtek. Ezt is nagyon élvezte – hogy látta az országot, csirkét lopott, és a lázadókhöz tartozó lányokat hajkurászta a szénaboglyákban. A soká elhúzódó harcok és hadműveletek szürke, kétségbeejtő unalmát és fáradtságát nem érezte. Egy tavaszi reggel, nyolc órakor pillantotta meg először az ellenséget, és nyolc harminckor már megsebesült: jobb lábát eltalálta egy nehéz repeszdarab, amely menthetetlenül összezúzta és szétroncsolta a csontjait. Még ebben is szerencsés volt, mert a lázadók visszavonultak, és a tábori sebészek tüstént odajöhettek. Ezután ötpercnyi borzalom következett, mialatt levágták a roncsokat, egyenesen lefűrészelték a csontot, és a nyitott sebet kiégették. Cyrus Trask ezt sohasem fogja elfelejteni – amit fogainak az ólomgolyóba mélyülő nyomai is bizonyítanak. Persze, még sokat szenvedett később is, amíg a seb be nem gyógyult az akkori kórházak kezdetleges higiéniai viszonyai között. De Cyrus csupa életerő és hetvenkedés volt. Mialatt bükkfa lábát faragta, és mankón bicegett, egy különösen szívós kankót szerzett egy néger lánytól, aki egy farakás mögül füttyentett neki, és tíz centet számított fel érte. Amikor elkészült az új lába, és a fájdalom tudtára adta,

mibe keveredett, napokig sántikált mindenfelé, a lányt keresve. Priccs-szomszédainak megmondta, mit fog csinálni a lánnyal, ha megtalálja. Úgy tervezte, hogy zsebkésével levágja az orrát meg a fülét, és visszaköveteli a pénzét. Miközben falában faricskált, megmutatta barátainak, hogyan vagdosná össze a nőt.

– Ha végzek velem, nagyon mulatságos képű szuka lesz – mondta. – Úgy kikészítem, hogy még egy részeg indiánnak se lesz rá gusztusa.

De szerelme, úgy látszik, megérezte szándékait, mert nem tudott többé nyomára bukkanni. Mire Cyrust elbocsátották a kórház és a hadsereg kötelékéből, gonorrhéája felszikkadt. Amikor hazakerült Connecticutba, csak annyi maradt belőle, hogy feleségét is megfertőzze.

Mrs. Trask magába zárkózott, sápadt asszony volt. A legforróbb nap sem gyújtotta pirosra arcát, nem ismert szívbeli nevetést, mely meglazította volna összeszorított ajkát. A vallásban látta az egyetlen orvosságot a világ és a maga bajaira – legfeljebb a vallást cserélgette, hogy az éppen jelentkező bajnak megfeleljen. A teozófiát azért szerette, hogy halottnak vélt férjével érintkezésbe léphessen; amikor látta, hogy nincs rá szükség, félredobta valami újabb boldogtalanság kedvéért. Ezt nem kellett sokáig keresnie: buzgó igyekezete jutalmául ott volt a fertőzés, amit Cyrus hozott haza a háborúból. És mihelyt rájött arra, milyen betegségbe esett, tüstént új teológiát eszelt ki. A holtakkal való érintkezés istene a bosszú istenévé változott; ez volt a legkielégítőbb istenség, amelyet eddig kitalált – és csakhamar kiderült, hogy az utolsó is. Nem is került nagy megerőltetésébe, hogy betegségét bizonyos álmoknak tulajdonítsa, amelyek akkor látogatták meg, amíg a férje távol volt. Sőt úgy vélte, a betegség nem is elég büntetés az álombéli hűtlenkedésért. Új istene szakértő mestere volt a büntetésnek. Áldozatot követelt tőle. Az asszony sokáig törte a fejét, mi legyen az a megfelelő megalázkodás, amely még őt is kielégítené; szinte boldog volt, amikor megtalálta a legnagyobb áldozatot

– önmagát! Két hétig tartott, amíg megírta búcsúlevelét, a kellő módosításokkal és a helyesírási hibák kijavításával. Ebben a levélben bevallott bűnöket, amelyeket el sem követhetett, és beismert hibákat, amelyek túlhaladták képességeit. Ezután titokban elkészített halotti leplébe burkolózva, egy holdfényes éjszakán kiment a tóhoz, és belefojtotta magát a vízbe, amely olyan sekély volt, hogy le kellett térdelnie az iszapba, és fejét a víz alatt tartania. Ez bizony nagy akaraterőt igényelt. Amikor végül elborították az öntudatlanság meleg hullámai, némi bosszúsággal még arra gondolt, hogy fehér patyolat leple bizonyára csupa sár lesz, amint hulláját reggel kivonszolják a partra. És úgy is történt.

Cyrus Trask egy hordócska whiskyvel ülte meg felesége torát három régi bajtársával együtt, akik a háborúból hazatérve, útközben Maine felé benéztek hozzá. A kis Adam sokat bőgött a virrasztás kezdetén, mert a gyászolók, akik nem sokat értettek a csecsemők gondozásához, elfelejtették megetetni. Cyrus gyorsan megoldotta a problémát. Bemártott a whiskybe egy rongyot, és a gyerek szájába tömte, hadd szopja. Mire a rongyot harmadszor vagy negyedszer bemártották, a kis Adam elaludt. A virrasztás során néhányszor felébredt, és panaszosan nyöszörgött, mire megint megkapta a szeszbe mártott rongyot, és újra elaludt. A gyerek két és fél napig részeg volt. Akármi történt is bontakozó elméjében, anyagcsereje szempontjából a whisky hasznosnak bizonyult, mert e két és fél naptól kezdve vasegészségnek örvendett. Amikor a harmadik nap is véget ért, apja elment, és egy kecskét vásárolt. Adam mohón itta a kecsketejet, hányt egy kicsit, majd tovább ivott, és becsinált. Apja csöppet sem aggódott, hiszen ő is csak azt tette.

Egy hónap se telt bele, és Cyrus Trask szemet vetett egy szomszédos farmer tizenhét éves leányára. Az udvarlás gyors és józan volt. Senkiben sem merült fel a legkisebb kétség sem Cyrus szándékai felől: ezek tisztességesek és ésszerűek voltak. A lány apja szította a tüzet. Még két kisebb lánya is volt, és Alice, a legidősebb, már betöltötte a tizenhetedik évét.

Cyrusnak szüksége volt asszonyra, hogy Adam gondját viselje. Szüksége volt valakire, hogy főzzön, és ellássa a háztartást, márpedig egy cseléd pénzbe kerül. Erős férfi lévén, szüksége volt egy asszony testére is, ami szintén pénzbe kerül – hacsak nem veszi feleségül. Két hét leforgása alatt Cyrus megkérte, elvette, ágyba dugta és teherbe ejtette a lányt. Szomszédai nem is csodálkoztak ezen a gyors tempón. Akkoriban egészen normális dolog volt, hogy egy férfi három-négy feleséget nyű el egy normális élet folyamán.

Alice Trask számos csodálatos tulajdonsággal rendelkezett. Nem volt párja a sikálásban, meg abban, hogy tisztán tartsa a ház minden zugát. Nem volt túlságosan csinos, tehát nem kellett vigyázni rá. Szeme vizenyős volt, arca fakó, foga egyenetlen, de egészsége nem mindennapi – terhessége alatt sohasem panaszkodott. Hogy akart-e gyereket vagy sem, azt nem lehetett tudni; nem kérdezte senki, ő pedig nem szólt, ha nem kérdezték. Cyrus szempontjából alighanem ez volt a legkiválóbb erénye. Alice sohasem nyilvánított véleményt, és ha beszélt hozzá, esetleg úgy érezhette, hogy Alice figyelmesen hallgatja, miközben házi munkájával foglalatkosodik.

Alice Trask fiatalsága, tapasztalatlansága és hallgatagsága csupa értékes kincsnek bizonyult Cyrus számára. Miközben tovább gazdálkodott farmján, úgy, ahogy az egész környék hasonló farmjain gazdálkodni szoktak, Cyrus új mesterségbe kezdett – ez pedig a hadastyán harcos pályafutása volt. És ugyanaz az energia, amely régebben féktelenné tette, most arra készítette, hogy körültekintő legyen. A hadügyminisztériumon kívül senki sem tudta, hogy Cyrus Trask milyen minőségben és mennyi ideig szolgált. Falába igazolta katonai múltját, és egyúttal azt is szavatolta, hogy soha többé nem kell megint bevonulnia. Először Alice-nek kezdett félénken mesélgetni hadjáratairól, de amint belejött a mesélgetés technikájába, hőstettei is megszorodtak. Eleinte tudta, hogy hazudik, de nemsokára éppen olyan bizonyos

volt benne, hogy minden története igaz. Mielőtt bevonult, alig érdekelte a hadviselés, most pedig megvásárolt minden háborúról szóló könyvet, elolvasott minden jelentést, előfizetett a New York-i lapokra, térképeket tanulmányozott. Földrajzi ismeretei azelőtt nagyon bizonytalanok voltak, a harcászatról meg éppenséggel fogalma sem volt – de most szaktekintélyvé vált. Ismerte nemcsak az ütközeteket, hadmozdulatokat, hadjáratokat, de még a bennük részt vevő egységeket is az utolsó ezredig; tudta, honnan jöttek, és ki volt a parancsnokuk. És addig mesélgetett, míg végre maga is elhitte, hogy ott volt.

Mindez fokozatos fejlődés dolga volt, és közben Adam felcseperedett, nyomában mostohaöccsével. Adam meg a kis Charles némán és tiszteletteljesen ült a helyén, miközben apjuk kifejtette minden tábornok terveit és gondolatait, meg azt, hogy hol tévedtek, és mit kellett volna tenniük. Azután – hiszen már akkor is tudta – megmondta bizony Grantnek és McClellannek, hol követték el a hibát, és könyörgött nekik, lássák be, hogy ő elemzi helyesen a helyzetet. Az eredmény mindig az volt, hogy elutasították tanácsát, amelyről csak később bizonyult be, mennyire jó.

Csak egy dolog volt, amitől Cyrus óvakodott, és alighanem okosan tette. Sohasem léptette elő magát altisztté. Mint Trask közlegény kezdte, és mindvégig Trask közlegény maradt. Meséi összességében így vált a hadtörténelem legmozgékonyabb közlegényévé, aki mindenütt jelen volt. A mese szükségessé tette, hogy legalább négy helyen legyen egyszerre. De talán ösztönösen vigyázott arra, hogy ne mesélje ezeket a történeteket túlságosan rövid időközökben. Alice meg a fiúk teljes képet nyertek róla – a közlegényről, aki büszke erre a mivoltára: aki véletlenül jelen van mindenütt, ahol valami fontos és látványos hadi esemény történik, sőt fesztelenül besétál a vezérkari tanácskozásokra, és helyesli vagy ellenzi a magas rangú tisztek döntéseit.

Lincoln halála valósággal gyomorszájon találta Cyrust. Azután gyakran emlegette, mit érzett, amikor először jutott hozzá a

hír. És sohasem beszélt vagy hallott róla anélkül, hogy ne szökött volna könny a szemébe. És ha valóban nem mondta is ki, az embernek az a kitörölhetetlen benyomása támadt, hogy Cyrus Trask közlegény egyike volt Lincoln legközelibb, legmeghittebb, leghűségesebb barátainak. Valahányszor az elnök meg akarta tudni, hogy vélekedik az igazi hadsereg – nem azok az aranypászományosan pöffeszkedő fajankók –, akkor Trask közlegényhez fordult. Isten tudja, hogy sikerült Cyrusnak mindezt az emberek értésére adni anélkül, hogy kimondaná; a sugalmazás mesterműve volt. Senki se foghatta volna rá, hogy hazudozik. Ezt pedig főképpen annak köszönhette, hogy a hazugság a fejében fészkel, és megfestett minden szót, mely elhagyta ajkát, még ha igaz volt is.

Elég hamar eljutott oda, hogy leveleket, majd cikkeket írjon a hadviselésről, és következtetései értelmesek, meggyőzőek voltak. Cyrus valóban kiváló katonai szakértővé fejlesztette magát. Amikor bírálta a hadviselés addigi módszereit és az elavultságához makacsul ragaszkodó katonai szervezetet, éleslátása ellenállhatatlan volt. A különféle folyóiratokban megjelent cikkei közfeltűnést keltettek. A hadügyminisztériumhoz intézett levelei, amelyek egyszerre több lapban láttak napvilágot, egyre nagyobb hatást gyakoroltak a hadseregbe vonatkozó döntésekben. Ha a Köztársasági Nagy Hadsereg nem válik jelentős politikai tényezővé, akkor talán Cyrus Trask hangja sem jutott volna el Washingtonba, de az már lehetetlen volt, hogy ne vegyenek tudomást olyan ember szaváról, aki egy csaknem milliós tömeg nevében beszél. Márpedig Cyrus Trask szava katonai ügyekben ilyen jelentőségre tett szert, így történt, hogy mind gyakrabban kértek tőle tanácsot a hadsereg szervezeti kérdéseiben, személyzeti ügyekben, a tisztikar kapcsolatainak és a hadfelszerelésnek problémáiban. Szakértelme nyilvánvaló volt mindenki előtt, aki beszélni hallotta. Nyilván katonai tehetség volt, sőt mi több, egyike azoknak, akik megteremtették a Köztársasági Nagy Hadsereg politikai szervezetét, amely az ország éle-

tében hatalmas összetartó erőnek bizonyult. Ebben a szervezetben különféle tiszteletbeli állásokat töltött be, majd a szervezet fizetett titkára lett, és az is maradt élete végéig. Keresztül-kasul bejárta az országot, részt vett mindenféle kongresszuson, gyűlésen és táborozáson. Ennyit közéleti szerepléséről.

Ami pedig magánéletét illeti, ezt is áthatotta új hivatása, amelyet teljes odaadással szolgált. Katonai alapon szervezte meg házát és farmját. Jelentéseket követelt és kapott gazdasági ügyeinek állásáról. Alice valószínűleg jobban is szerette ezt a módszert. Szófukar teremtés volt. Egy szűkszavú jelentés felelt meg neki a legjobban. Hiszen éppen eléggé elfoglalta a két serdülő fiú meg a ház tisztán tartásának és a mosásnak a gondja. Azonkívül takarékoskodnia kellett az erejével, bár ezt egyik jelentésében sem említette. Ha nem vigyáz, ereje elfogyott volna, és akkor le kellett volna ülnie, hogy megvárja, amíg újra összeszedi magát. Éjszákánként elöntötte a veríték. Nagyon jól tudta, hogy abban a betegségben szenved, amit sorvadásnak neveztek; ezt akkor is tudta volna, ha nem figyelmezteti rá a kínos, fárasztó köhögés. És nem tudta, meddig élhet még. Némely ember elkínldik az ilyesmivel jó néhány évig. Erre nem volt szabály. Lehet, hogy nem merte megemlíteni férjének. Ha betegséggel került szembe, Cyrus olyan módszert eszelt ki, amely büntetésnek is beillett. A gyomorfájást olyan erős purgálással kezelte, hogy valóságos csoda, ha túlélte valaki. Ha megemlíti állapotát férjének, Cyrus kezelésbe veszi, de oly módon, hogy abba hal bele, mégpedig jóval hamarabb, mint a sorvadásába. Azonkívül, ahogy Cyrus egyre katonásabbá vált, felesége megtanulta az egyetlen módszert, melynek segítségével egy katona megőrizheti életét. Vigyázott, hogy észrevétlen maradjon; csak akkor beszélt, ha kérdezték; mindig megcsinálta azt, amit vártak tőle, de sohasem többet, és nem pályázott előléptetésre. Alice olyan baka volt, aki mindig a hátsó sorban áll. Így sokkal könnyebb volt. Annyira meglapult a háttérben, hogy már szinte láthatatlanná vált.

Igazában a kisleányok sínylették meg a dolgot. Cyrus arra a következtetésre jutott, hogy a hadsereg, ha nem is tökéletes, mégiscsak az egyetlen tiszteletre méltó hivatás egy férfi számára. Fájjalta, hogy falába miatt nem lehet hivatásos katona, de fiai számára el sem tudott képzelni más életpályát, mint a hadsereget. És úgy vélte, a katonáskodást legalul kell kezdeni, mint ahogy ő tette. Akkor aztán megtudja, mi az – de nem térképekből és tankönyvekből, hanem a saját tapasztalatából. Fiai jóformán még járni sem tudtak, amikor már fejükbe verte a fegyvertan alapismereit. Mire iskolába kerültek, a katonai fegyvelmező gyakorlatokat olyan természetesnek tartották, akár a lélegzést, és utálták, mint a poklot. Szigorúan egzecírozta őket, a gyakorlatok ütemét bottal verte ki falában. Mérföldeken át meneteltette őket, kövekkel megrakott hátizsákkal, hogy a válluk megerősödjék. A ház mögött, az erdei tisztáson állandóan csiszolhatta céllovészeti tudományukat.

2

Amikor a gyermek először kapja rajta a felnőtteket – amikor komoly kis fejébe először hatol be az a gondolat, hogy a felnőttek nem félistenek, értelmük és véleményük nem mindig bölcs, gondolkodásuk nem mindig őszinte, ítéletük nem mindig igazságos –, akkor a gyermek világa összeomlik, rémült kétségbeesés önti el lelkét. Istenei megbuktak, és megszűnt minden biztonság. És amikor istenek buknak, egy dolog bizonyos: nagyot buknak, nem kicsit; pozdorjává törnek, vagy mélyen elmerülnek a zöld posványba. Akkor aztán bajos újra felállítani őket, és soha többé nem nyerik vissza régi fényüket. És a gyermek világa sem lesz többé egészen ép. A növekedés fájdalmas útja ez.

Adam is leleplezte apját. Nem mintha apja megváltozott volna, inkább Adam tett szert valami új képességre. Mindig gyűlölte a fegyelmet, mint ahogy minden normális állat gyűlöli, de igaznak és igazságosnak tartotta, kikerülhetetlennek, mint a kanya-

rót – olyasminek, amit nem lehet megtagadni vagy átkozni, csak gyűlölni. És egyszerre csak – egészen hirtelen történt, mint egy villanás a fejében – Adam rájött, hogy apja módszerei távol állnak mindentől a világon, legfeljebb apjához magához van valami közük. Legalábbis Adam így látta ezt. Az egész gyakorlatozásból és fegyelmezésből a fiúknak semmi hasznuk sem lehetett, mindez csak arra szolgált, hogy Cyrus nagy embernek érezhesse magát. És ugyanaz a villanás a fejében értésére adta Adamnek, hogy apja nem nagy ember, sőt valójában csak egy nagyon makacs és akaratos kis ember, aki óriási medvebőr kucsmát visel. Ki tudja, mi idézi elő az ilyesmit – talán egy tekintet, egy leleplezett hazugság, egy pillanatnyi tévovázás –, elég az hozzá, hogy a bálvány recsegve ledől a gyermek képzeletében.

Az ifjú Adam mindig szófogadó gyermek volt. Valami visszariasztotta minden erőszakosságtól, minden veszekedéstől, még attól a néma feszültségtől is, amely néha feldúlja egy ház nyugalalmát. Békességre vágyott, és ezt azzal is igyekezett elérni, hogy nem küzdött, nem harcolt, került minden erőszakot, és hogy ezt elérhesse, visszavonult, magába zárkózott, hiszen valami módon mindenki szeret erőszakoskodni. Adam a határozatlanság fátylába burkolózott, csak nyugodt szeme árulta el igazi belső életét. Ez nem védte ugyan meg a támadásoktól, de valahogy mégis sérthetetlené tette.

Féltetvére, Charles, aki egy jó évvel volt fiatalabb nála, örökölte apjuk hatalmaskodó természetét. Charles született atléta volt, azonkívül ösztönszerűen értett hozzá, hogyan kell a legjobb pillanatot kiválasztani, a körülményekhez alkalmazkodni és akaratát versenytársaira kényszeríteni – márpedig ez a siker útja a világon.

Valahányszor Adammel versengett, a kis Charles nyert meg minden mérkőzést, akár erőről, akár ügyességről, akár gyors fel fogásról volt szó; és olyan könnyűszerrel győzött, hogy már egész korán beleunt, és más gyerekeket keresett magának versenytársul.

Ily módon azután bizonyos fajta szeretet fejlődött ki a két fiú közt, de ez inkább ahhoz a ragaszkodáshoz hasonlított, amelyet egy fiú és a húga szokott érezni egymás iránt. Charles nekiment minden fiúnak, aki belekötött Adambe, vagy becsmérelni merészelte. A verekedésben aztán többnyire Charles győzött. Megvédte bátyját az apai szigortól is, részint hazugsággal, részint meg úgy, hogy magára vállalta a hibát. Charles körülbelül úgy szerette bátyját, mint ahogy gyámoltalan lényeket szoktunk szeretni, például vak kutyakölyköt vagy újszülött csecsemőt.

Adam tűnődve nézett agyának rejtekéből – szeme hosszú alagútján keresztül – az emberekre, akik világát benépesítették; elsősorban apjára, akit kezdetben valami féllábú természeti erőnek tekintett, amelynek egyetlen rendeltetése az volt, hogy a kisfiúk még kisebbnek érezzék magukat, és az ostoba gyerekek belásák ostobaságukat. Később – amikor a bálvány már összeomlott – apjában rendőrt látott, akit születése pillanatától kezdve fölébe rendelték, zsandárt, akit esetleg rá lehet szedni vagy lóvá lehet tenni, de sohasem szabad kihívóan szembeszállni vele. És szeme hosszú alagútján keresztül féltestvérét is figyelte. Charlesban egészen másfajta, ragyogó teremtést látott, akit Isten erős csontokkal és izmokkal, ügyességgel és fürgeséggel ruházott fel; egészen másféle lényt, mint ő maga, meg lehet csodálni, akár egy fekete leopárd fényes, sima szőrét, lassú, veszedelmes mozdulatait – de semmiképpen sem kell összehasonlítani saját magával. És Adamnek esze ágába se jutott volna, hogy bizalmasan beavassa öccsét gondolataiba, hogy elmondja neki, milyen sóvárgás, milyen ábrándok, miféle tervek és néma örömök rejtőzködnek szemének alagútja mögött. Ez éppoly kevésbé jutott eszébe, mint hogy megossa gondolatait egy szépséges fával vagy egy felröppenő fácánnal. Adam körülbelül úgy örült Charlesnak, mint egy asszony egy jó nagy gyémántnak, és úgy bízott öccsében, mint ahogy némely asszony bízik a gyémánt csillogásában és a biztonságérzetben, amelyet a gyémánt értéke nyújt neki. De

szeretet, ragaszkodás, melegebb érzelmek – ilyesmire gondolni sem lehetett.

Alice Trask iránt Adam titokban szégyenkezésfélét érzett. Alice nem volt az édesanyja – ezt jól tudta, hiszen számtalanszor értésére adták. Nem abból, amit mondtak neki, hanem a hangból, ahogy más dolgokat mondtak, tudta meg, hogy valamikor édesanyja is volt, aki valami szégyenletes dolgot követett el, olyasmit, mintha megfeledkezett volna a csirkékről, vagy nem talált volna bele a célba az erdei tisztáson, a ház mögött. És ennek a hibának a következménye, hogy édesanyja nincs itt. Adam néha arra gondolt, hogy ha egyszer rájönne, anyja milyen bűnt követett el, hát akkor, istenem, ő is megtenné ugyanazt – és akkor ő se lenne már itt.

Alice egészen egyformán bánt a két fiúval, megmosdatta és etette őket, minden egyebet pedig az apára bízott, aki véglegesen és félreérthetetlenül kijelentette, hogy a fiúk testi és szellemi nevelése egyes-egyedül az ő hatáskörébe tartozik. Még a dicsérés vagy dorgálás jogát sem volt hajlandó másra átruházni. Alice sohasem panaszkodott, zsörtölődött, sírt vagy nevetett. Megszokta, hogy összeszorított ajka ne áruljon el semmit, de semmit nem is rejtegetett. Ám egyszer, amikor még egészen kisfiú volt, Adam nesztelenül belépett a konyhába. Alice nem vette észre. Éppen harisnyát javítgatott, és mosolygott. Adam lopva visszahúzódott, és kísétált a házból, az erdei tisztásra, kedvenc rejtekhelyére, egy fatörzs mögé. Itt elbújt mélyen a kiálló gyökerek közé. Amit látott, annyira megdöbbenette, mintha mostohaanyját meztelenül pillantotta volna meg. Izgatottan lélegzett, szíve a torkában dobogott. Mert Alice-t valóban meztelenül látta – rajtakapta, amint mosolygott. Nem győzött álmélkodni rajta. Alice hogy is vetemedett ilyen hívságos dologra. Szíve fáj, és forró, szenvedélyes epedéssel gondolt mostohaanyjára. Nem tudta, mi tölti el a szívét, de olyan régóta nélkülözte a babusgatást, simogatást, ringatást, az anyai mell és mellbimbó hívogató édességét,

az anyai öl lágy puhaságát, a szeretet és együttérzés szívhangjait, azt a melegítő érzést, hogy aggódnak érte – mindez benne rejtett szenvedélyében, csak nem tudott róla, hiszen azt se tudta, hogy vannak ilyen dolgok a világon, így hát hogy is érezhette volna hiányukat?

Eszébe jutott, persze, hogy talán téved, talán valami istenverte árnyék hullott az arcára, és torzította el látását. Újra felidézte fejében az éles képet, amit az imént látott, és rájött arra, hogy mostohaanyjának nemcsak a szája, de a szeme is mosolygott. Márpedig akkor nem lehet tévedés: a furcsa fénytörés előidézhetette az egyiket vagy a másikat, de nem mind a kettőt.

Lesni kezdett rá, ravaszul, ahogy a vadra lesnek – mint ahogy maga is lesett már a gébicsekre a dombtetőn, amikor napról napra ott feküdt élettelenül, mint egy kavics, és leste az óvatos, öreg gébicseket, amint kiviszik fiókáikat sütkérezni a napra, így leste Alice-t lopva, szeme csücskéből, észrevehetetlenül, és megállapította, hogy igaz. Néha, amikor Alice egyedül volt, és tudta is, hogy egyedül van, elengedte magát – hadd játszogasson lelke a virágok között –, és ilyenkor mosolygott. És csodálatos volt megfigyelni, milyen gyorsan el tudta kergetni mosolyát a rög alá, mint ahogy az erdei mormoták elbújtatják kicsinyeiket.

Adam mélyen elrejtette kincses titkát alagútja mögé, de készséggel hajlandó volt fizetni valamivel ezért a gyönyörűségért. Alice ajándékokat kezdett találni – a varrókosarában, kopott erszényében, párnája alatt –: két sárga szegfűt, egy szép tollat a kékmadár farkából, félrúdnyi zöld pecsétviaszt, egy lopott zsebkendőt. Alice eleinte meghökkent, de amint ez elmúlt, és amint hirtelen megint valami váratlan ajándékra bukkant, az a bizonyos virágos mosoly újra felvillant, és el is tűnt, mint ahogy a piszt-ráng átcikázik a tóba hullott éles fénysugáron. Alice nem kérdezett semmit, és nem tett semmiféle megjegyzést.

Köhögését kínos volt hallgatni éjszakánként; olyan hangos és zavaró volt, hogy Cyrus végül áthelyezte feleségét egy másik

szobába, különben nem tudott volna aludni. De azért gyakran meglátogatta – csupasz fél lábán szökdécselve, és kezével megtámaszkodva a falban. A fiúk hallhatták, sőt érezhették a nehéz test robaját a házon keresztül, amint Alice ágyára zötytyent, majd visszatért onnan. Amint Adam felnőtt, egy dologtól félt a legjobban, inkább, mint bármi mástól. Rettegett attól a naptól, amikor elviszik és besorozzák katonának. Apja gondoskodott róla, hogy ne felejtse el: ez a nap be fog következni. Gyakran beszélt róla, Adamnek szüksége van a katonaságra, mert csak így lehet ember belőle. Lám, Charles már majdnem az volt – férfi, méghozzá nem akármilyen, már tizenöt éves korában, amikor Adam a tizenhatot is betöltötte.

3

A szeretet a két fiú közt évről évre nagyobb lett. Lehet, hogy Charles érzéseiben egy kis megvetés is volt, de amolyan oltalmazó megvetés. Történetesen egy este a fiúk bigéztek az udvaron. Akkor még új volt nekik a játék, amely úgy folyt, hogy egy kihegyezett botocskát a földre tettek, és egyik végére rácsaptak az ütővel. A botocska felrepült a levegőbe, és akkor elütötték, amilyen messzire csak tudták.

Adam nem volt ügyes játékos. De valami véletlen folytán – jobb volt szemmértéke és a mozdulata – megverte öccsét a bigében. Négyszer egymás után messzebb repítette a bigét, mint Charles. Ez egészen új élmény volt számára, vad izgalom fogta el, és nem figyelte, nem érezte meg öccse hangulatát, mint rendszerint. Amikor ötödször ütötte el a bigét, messze kirepült a rétre, zümmögve, mint egy méh. Boldogan visszafordult, hogy lássa Charles arcát, de hirtelen megfagyott ereiben a vér. Megrémült a Charles arcán tükröződő gyűlöletől.

– Azt hiszem, véletlenül történt – hebegte sután. – Lefogodom, nem is tudnám újra megcsinálni.

Charles letette a maga bigéjét, ráütött, és amikor a levegőbe

emelkedett, nagy lendülettel felé csapott, de elhibázta. Charles most lassan Adam felé indult – szeme hideg volt és közömbös. Adam rémülten eloldalgott. Nem mert megfordulni és elszaladni, hiszen öccse könnyűszerrel utolérhette. Ezért lassan hátrált, szeméhen ijedség tükröződött, torka száraz volt. Charles odaért egészen a közelébe, és ütőjével az arcába csapott. Adam eltakarta vérző orrát kezeivel. Charles újra nekilendítette ütőjét, és most Adam bordái közé vágott, de akkorát, hogy még a szívverése is elállt. Majd újabb lendülettel úgy fejbe vágta, hogy lerogyott. Miközben Adam eszméletlenül hevert a földön, Charles durván hasba rúgta, és elment.

Egy idő múlva Adam visszanyerte eszméletét. Csak apró lélegzetet tudott venni, mert mellében szúrást érzett. Megpróbált felülni, de menten visszarogyott, olyan csavaró fájdalmat érzett a gyomrában. Látta, hogy Alice kinéz az ablakon, és arcán olyasmi tükröződött, amit még nem látott soha. Nem tudta, mi lehet az, de nem volt látványosság vagy gyengeség, inkább talán gyűlölet lehetett. Alice észrevette, hogy Adam reá bámul; eleresztette a függőnyt, és eltűnt. Amikor Adam végre feltápászkodott a földről, és görnyedten a konyhába vánszorgott, a mosdótálban forró vizet talált, amelyet neki készítettek oda egy tiszta törülközővel együtt. Hallotta, hogy mostohaanyja köhécsel a szobájában.

Charles egyetlen nagyszerű tulajdonsággal rendelkezett. Soha, de sohasem bánt meg semmit. A verésről sose beszélt, nyilván nem is gondolt rá többé. De Adam nagyon vigyázott rá, hogy ne győzze le öccsét többé semmiben, akármi legyen is az. Mindig érezte, hogy öccse veszélyes lény, de most már tudta, hogy nem szabad fölébe kerekednie semmiben, hacsak nem készül fel arra, hogy megölje az öccsét. Charles nem bánta meg a dolgot. Egyszerűen kielégítette indulatát, és kész.

Charles apjának sem szólt erről a verésről, Adam sem mesélte el, Alice pedig még kevésbé, de Cyrus mintha mégis tudott volna róla. A következő hónapokban nagyon gyengéden bánt Adammal.

Hangja lágyabb volt, mint azelőtt, ha vele beszélt. Nem büntette meg többé semmiért. Majdnem minden este oktatgatta, de minden hevesség nélkül. Adam pedig jobban megijedt gyengédségtől, mint azelőtt a haragjától; úgy érezte, áldozatul szánják, és arra készítik elő; majdnem olyan volt ez, mint a siralomházi engedékenység, amikor az istenek áldozatául kiszemelt embert becézgetik és kényeztetik, hogy jókedvűen hajtsa fejét az oltárköre, és ne bosszantsa az isteneket boldogtalanságával.

Cyrus szelíden megmagyarázta Adamnek, mi a lényege a katonaságnak. És noha tudása nem annyira saját tapasztalataiból, mint inkább vizsgálódásból és kutatásból fakadt, pontosan tudta, mit beszél. Arról a szomorú méltóságról beszélt, amelyet egy katona megszerezhet, ha arra gondol, milyen nagy szüksége van rá a társadalomnak tévelygéseinek közepette – hiszen ő tulajdonképpen nem egyéb, mint az emberi gyarlóság büntetése. Talán Cyrus éppen önmagában fedezte fel mindezt, miközben fejtegette. Bizony, cseppet sem hasonlított ahhoz a zászlólengető, hangos harciassághoz, mely fiatalabb korát jellemezte. A megalázásokat, mondta Cyrus, azért halmozzák a katona fejére, hogy ha eljön az ideje, ne háborítsa fel túlságosan a végső megalázás: a piszkos és értelmetlen halál! Cyrus akkor mesélgette ezeket a dolgokat Adamnek, amikor egyedül voltak, nem engedte meg, hogy Charles is hallja.

Egy nap, késő délután Cyrus elvitte Adamet sétálni. Töprengéseinek és tanulmányainak sötét következtetései most szinte kiáradtak belőle, és a rémület hullámaival öntötték el fiát.

– Azt akarom, hogy értsd meg jól – mondta –, tudd meg, hogy a katona a legszentebb lény minden ember között, mert neki kell elszenvednie a legnagyobb megpróbáltatást, a legnagyobbat, ami csak létezik. Igyekszem megmagyarázni neked. Nézd csak – ősidők óta mindig azt tanították, hogy az emberölés olyan bűn, amelyet nem lehet eltűrni. Aki embert öl, azt el kell pusztítani, mert ez igen nagy bűn, talán a legnagyobb, ami csak létezik. És

azután mégis előráncigáljuk a katonát, kezébe adjuk a gyilkos fegyvert, és azt mondjuk neki: „Használd fel jól, okosan, minél ügyesebben!” Nem szabunk neki korlátokat. „Eredj – mondjuk neki –, gyilkolj meg a testvéreid egy bizonyos csoportjából vagy fajtájából, amennyit csak tudsz. És meg is jutalmazunk majd érte, mert ez a munka ellentétben van azzal, amire régebben tanítottak.”

Adam megnedvesítette kiszáradt ajkát. Kérdezni akart valamit, de nem sikerült, majd megpróbálta újra:

– Hát miért kell ezt megtenni? – kérdezte. – Miért?

Cyrust mélységesen megrendítette a kérdés, és úgy beszélt, mint még soha.

– Nem tudom – mondta. – Sokáig tanulmányoztam, hogy és mint van ez, talán rá is jöttem, de megközelítő választ sem találtam arra a kérdésre, miért kell így lennie. Ne is képzeld, hogy az emberek tudják, mit csinálnak és mért csinálják, erre ne is számíts. Hiszen annyi dolog van, amit ösztönszerűen csinálunk, mint ahogy a méh mézet készít, vagy a róka bemeríti lábát a patak vizébe, hogy megtévessze a kutyákat. A róka nem tudja megmondani, miért teszi ezt, és a méh talán emlékszik a télre, vagy számít rá, hogy megint tél lesz? Amikor rájöttem arra, hogy nem kerülheted el a katonaságot, előbb nyitva akartam hagyni a jövőt, hadd tapasztaljad ki magad. De aztán úgy gondoltam, jobb lesz, ha megvédlek azzal a kevés tudással, amit én szereztem. Mert most már nemsokára menned kell... abban a korban vagy, bizony.

– Nem akarok – mondta Adam gyorsan.

– Nemsokára menned kell – ismételte apja, mintha nem is hallotta volna. – És el akarok mondani neked mindent, hogy ne érjen meglepetés. Először is lerángatják a ruhádat, de nem érik be ezzel. Kivernek belőled minden emberi méltóságot, azt a keveset is, ami van. Hiába gondolod, hogy jogod van élni kedved szerint, és megkövetelheted, hogy békében hagyjanak! Majd kényszerítnek arra, hogy csordában élj, meg egyél, meg aludj, meg kakálj.

És mire megint felöltöztetnek, már meg se tudod különböztetni magad a többitől. Még arra sincs lehetőség, hogy egy cédulát tűzzél a mellre, és azt mondhasd: „Ez én vagyok, más, mint a többi.”

– Ezt én nem akarom – mondta Adam.

– Nemsokára – folytatta Cyrus – nem lesz egyetlen gondolatod, amely elütne attól, amit a többiek gondolnak. Nem lesz egyetlen szavad, amely elütne attól, amit a társaid mondanak. És sok mindent csak azért teszel meg, mert a többiek is megteszik. És érezni fogod, milyen veszélyes minden néven nevezendő különbség, veszélyes az egyformán gondolkodó, egyformán cselekvő férfiak egész bandájára.

– És ha nem vagyok hajlandó? – kérdezte Adam.

– Igen – felelte Cyrus –, néha megesik ez is. Hébe-hóba akad olyan ember is, aki nem hajlandó megtenni, amit követelnek tőle. És tudod, mi történik akkor? Az egész gépezet minden erejét hideg elszántsággal arra fordítja, hogy ezt a különbözöséget megsemmisítse. Megtörik a testedet és a lelkedet, a szellemedet és az idegeidet, vasbotokkal verik ki belőled azt a veszedelmes elkülönülést. És ha végül mégsem tudod megadni magadat, akkor kihánynak, kiokádnak, és ott hagynak rothadni a kerítésen kívül – akkor nem tartozol már hozzájuk, de szabad se vagy. Így hát jobb szépen beállni a sorba. Hiszen csak önvédelemből cselekednek. Ha valami oly diadalmasan logikátlan, oly szépségesen értelmetlen, mint egy hadsereg, nem tűrhet egyetlen kérdést sem, amely gyengíthetné. Mert ha önmagában nézed, ha nem emeled fel más dolgokhoz, amelyekkel összehasonlíthatod és kigúnyolhatod, lassacskán egészen bizonyosan találsz benne értelmet és logikát, sőt valami rettenetes szépséget is. Aki el tudja fogadni, nem okvetlenül rosszabb, mint a többi ember, sőt néha sokkal jobb. Jól figyeld, amit mondok, mert sokat töprengtem rajta. Némely ember elmerül a katonaság sötét hínárjában, megadja magát, és elveszíti egyéniségét. De ezeknek már kezdetben sem volt valami

erős egyéniségük, és lehet, hogy te is ilyen vagy. Vannak aztán mások, akik elsüllyednek, elmerülnek a közös pocsolójában, de mire felemelkednek, megtalálják igazi énjüket, jobban magukra találnak, mint valaha; ez azért van, mert megszabadultak minden kicsinyes hiúságtól, de helyette a század és az ezred dicsfényében tündökölnék. Ha le tudsz merülni ilyen mélyre, utána olyan magasságba emelkedhetsz, hogy el se tudnád képzelni; akkor megismered a legszentebb örömet, és majdnem úgy érzed magad, mint a mennybéli angyalok társaságában. Akkor felismered az értéket olyan emberekben is, akik nem tudják kifejezni magukat. De előbb jó mélyre kell ereszkedned, hogy mindezt megtanuld.

Amint visszaballagtak a ház felé, Cyrus balra fordult, és belépett a fák közt elterülő tisztásra. Már alkonyodott. Adam hirtelen megjegyezte:

– Látja azt a facsonkot, édesapám? Itt szoktam elbújni a gyöke-
rek közt, a túlsó oldalon. Valahányszor megbüntettet, ott szoktam
rejtőzködni, néha meg azért bújtam meg ott, mert rosszul éreztem
magam.

– Gyere, nézzük meg! – felelte apja. Adam odavezette, és Cyrus
lenézett a fészekszerű mélyedésbe a gyökerek közt. – Már régen
tudok róla – mondta. – Egyszer, amikor nagyon sokáig maradtál,
azt gondoltam, bizonyára van valami ilyen rejtkehelyed. Meg is
találtam, mert éreztem, hogy alighanem éppen ilyen helyre van
szükséged. Nézd csak, hogy ledöngölted a földet, és letapostad
azt a kis fület. És miközben ott kuporogtál, kis csíkokat hántoltál
le a fa kérgéből. Mihelyt megpillantottam, rögtön tudtam, hogy
ez az a hely.

Adam csodálkozva nézett apjára.

– De sohasem kerestem itt – mondta.

– Nem én – felelte Cyrus –, attól óvakodtam. Nem szabad túl-
ságosan meghajszolni egy emberi lelket. A világért sem tenném
meg. Kell egy kis rést hagyni, vészkijáratot, ha nem akarjuk a
halálba kergetni az embert. Ezt sohase felejtsd el! Azt hiszem,

éreztem, milyen keményen szorongatlak. Nem akartam túlzásba vinni a dolgot.

Nyugtalanul tovább siettek a fák közt.

– Annyi mindent szeretnék neked mondani – folytatta Cyrus –, de a legtöbbet elfelejtem. Meg kell mondanom neked, egy katona nagyon sok mindent áldoz fel, hogy valamicskét visszakapjon. Születése percétől kezdve a gyermeket minden körülmény, minden szabály és törvény arra tanítja, hogy védje meg a maga életét. Ezzel a nagy ösztönnel indul, és minden ezt igazolja. De amikor beöltöztették katonának, szakítania kell mindezzel, hideg fejjel meg kell tanulnia, hogy lépten-nyomon kockáztassa életét anélkül, hogy ebbe beleőrülne. És ha ezt meg tudod tenni, mert, ne felejtse el, nem mindenki képes rá, akkor megszerezted az élet legnagyobb adományát. Nézd csak, fiam – mondta Cyrus komolyan –, majdnem minden ember fél, és még azt sem tudja, mi okozza félelmét: valami semmiség, árnyak, zavaros aggodalmak, megnevezhetetlen és megszámlálhatatlan veszélyek, rettegés az ismeretlen haláltól, melynek nincs is arculata. De ha rá tudod venni magadat, hogy ne árnyékokkal nézzél szembe, hanem a valóságos halállal, amely körülírható és felismerhető – halállal, amit a golyó hoz, vagy a kard, a nyíl vagy a lándzsa –, akkor nem kell többé félned, legalábbis olyan értelemben nem, mint azelőtt. Akkor olyan ember leszel, aki nem vehető egy kalap alá a többivel, mert nyugodt és magabiztos ott, ahol mások rémülten siránkoznak. Ez a jutalmad, a nagy jutalom, talán az egyetlen. Talán ez a végső tisztaság, amelyet szenny vesz körül mindenfelől. Lám, már majdnem besötétedett. Szeretnék újra beszélgetni veled holnap este, amikor elgondolkoztunk már azon, amit mondtam neked.

De Adam megkérdezte:

– Miért nem beszél az öcsémrel? Charlesból katona lesz. Jó katona lesz belőle, sokkal jobb, mint én.

– Charlesból nem lesz katona – felelte Cyrus. – Semmi értelme.

– Hát nem alkalmasabb rá, mint én?

– Csak látszólag – mondta Cyrus. – Belülről nem. Charles nem fél, és így sohasem tanulhatja meg, mit ér a bátorság. Önmagán kívül nem ismer semmit, és így sohasem vehetné hasznát annak, amit igyekeztem neked megmagyarázni. Ha katonának adjuk, szabadjára engedünk benne sok mindent, amit inkább láncon kellene tartani. Nem, Charlest nem merném elengedni katonának.

– Bezzeg őt sohasem büntette meg – panaszkodott Adam –, szabadjára hagyta, hadd élje a világát, dicsérte, nem gyötörte soha, most meg a katonaságot is elengedi neki.

Elhallgatott, mert már attól is megrémült, amit eddig mondott – félt a haragtól, megvetéstől, sőt fenyítéstől, amit szavai kiválthatnak.

Apja nem felelt. Tovább sétált, ki a tisztásból, fejét annyira lehorgasztva, hogy álla mellén pihent. Csípője egyhangú szabályossággal emelkedett és süppedt, miközben falába a földön kopogott. A faláb oldalt mindig egy félkört írt le, amikor rákerült a sor.

Most már egészen sötét volt; a lámpák arany fénye kiáradt a nyitott konyhaajtón. Alice a küszöbre lépett, és kikukucsált, őket kereste; amikor meghallotta a közeledő egyenetlen lépteket, visszatért a konyhába.

Cyrus a konyhatornácra lépett, csak aztán állt meg, és emelte fel a fejét.

– Hol vagy? – kérdezte.

– Itt, éppen a háta mögött.

– Kérdeztél valamit. Azt hiszem, válaszolnom kell rá. Lehet, hogy jó, ha válaszolok, de az is lehet, hogy rossz. Te nem vagy okos. Magad sem tudod, mit akarsz. Nincs benned kellő tűz, vadság. Eltűröd, hogy mások tapossanak rajtad. Néha azt gondolom, mulya vagy, sohasem érsz majd kutyagumit se. Megkaptad

a feleletet a kérdésre? Téged szeretlek jobban, mindig is jobban szerettelek. Talán kár volt megmondanom neked, de igaz. Téged szeretlek jobban. Különböztetted volna azzal, hogy gyötörjelek? De most már fogd be a szád, menj vacsorázni! Majd beszélünk holnap este. Fáj a lábam.

4

A vacsoránál nem beszélgettek. A csendet nem zavarta más, csak a leves hörpölése és a rágás nesze. Apjuk néha meglepette kezét, hogy elűzze a pilléket a petróleumlámpa üvegéről. Adam érezte, hogy öccse lopva figyeli. Amikor hirtelen felpillantott, szeme elkapta Alice pillantását. Mihelyt elkészült az evéssel, Adam hátratolta székét.

– Azt hiszem, sétálok egyet – mondta.

Charles felállt.

– Én is veled megyek.

Alice és Cyrus utánuk nézett. Ekkor bekövetkezett az a ritka eset, hogy Alice kérdezett valamit.

– Mit csináltál? – kérdezte idegesen.

– Semmit – felelte Cyrus.

– Katonának akarod adni?

– Igen.

– És ő tudja?

Cyrus komoran kibámult a nyitott ajtón a sötétségbe.

– Igen, tudja.

– Nem lesz kedve hozzá. Nem neki való.

– Nem fontos – felelte Cyrus, majd hangosan megismételte:
– Nem fontos.

A hangjában benne volt ez is: „Fogd be a szád! Semmi közöd hozzá.” Egy percre hallgattak, majd Cyrus megszólalt, szinte mentegetőző hangon:

– Más, mintha a te gyereked volna.

Alice nem válaszolt.

A fiúk a sötét, göröngyös úton baktattak. Néhány csipetnyi fénypontot láttak maguk előtt a falu felől.

– Be akarsz menni a kocsmába? – kérdezte Charles.

– Erre nem is gondoltam – mondta Adam.

– Akkor mi az ördögöt még el késő este hazulról?

– Nem kellett velem jönnöd – felelte Adam.

Charles odalépett mellé, egészen közel.

– Mit mondott neked ma délután? Láttam, hogy együtt járkáltok. Mit mondott?

– Csak úgy mesélgetett a katonaságról... mint mindig.

– No, ezt nem hiszem – mondta Charles gyanakodva. – Láttam, hogy odahajol hozzád, és úgy beszél veled, mint a felnőttekkel. Nem mesélgetett, hanem beszélt.

– De igen, mesélgetett – mondta Adam türelmesen, és uralkodnia kellett lélegzetén, mert egy kis félelmet érzett: már a gyomrát kezdte szorítani. Olyan mély lélegzetet vett, amelyet egy szuszra csak tudott, és visszatartotta, hogy elnyomja félelmét.

– No, miről beszélt? – kérdezte Charles újra.

– A hadseregről, meg hogy milyen az, ha az ember katona.

– Nem hiszek neked – mondta Charles. – Látom, nyomorult hazug vagy! Mit akarsz eltitkolni előttem?

– Semmit – mondta Adam.

Charles durván ráripakodott:

– Az a bolond anyád vízbe ölte magát. Talán megvert szemmel. Ennyi is megteszi.

Adam óvatosan kiengedte lélegzetét, továbbra is elnyomva sötét félelmét. Hallgatott. Charles ekkor felkiáltott:

– Abban sántikálsz, hogy az apámat elrabold tőlem! Nem tudom, hogy akarod ezt megcsinálni. Hogy képzeled ezt?

– Sehogy – mondta Adam.

Charles odaugrott elé, úgy, hogy elállta Adam útját. A két fiú melle szinte összeért. Adam óvatosan hátrált, mint ahogy egy kigyót igyekszik az ember kikerülni.

– Itt volt a születésnapja! – ordította Charles. – Hatvan centet költöttem rá. Vettem neki egy jó német zsebkést, gyöngyház nyelűt, három pengével és dugóhúzóval. Hol az a kés? Láttad valaha is, hogy használta volna? Talán neked adta? Még azt se láttam, hogy akár csak egyszer is kifente volna. Nincs az a kés a zsebedben? Akkor mit csinált vele? „Köszönöm”, mondta, és kész. Ennyit kaptam egy gyöngyház nyelű német késért, ami hatvan centbe került.

Hangja dühtől remegett, és Adam újra érezte, hogy elfogja a félelem; de azt is tudta, hogy még van egy-két perce. Éppen elégszer látta azt a pusztító gépezetet, amely lekaszált mindent, ami útjában állt. Előbb a düh jelentkezett, azután a hideg megszállottság: közömbös tekintet, önelégült mosoly, és egyetlen szó sem, csak suttogás. Amikor ez következik be, akkor jön a bunyó, de hideg, szakértő bunyózás, kiszámított mozdulatok, pontos munka. Adam lenyelte nyálát, hogy megnedvesítse kiszáradt torkát. Nem is törte a fejét, hogy mondjon valamit, ami segítene rajta, hiszen az öccse, ha egyszer előntötte a düh, oda se figyelt arra, amit mondtak neki, nem is hallotta. Ott állt sötéten Adam előtt – vállasabb volt, vaskosabb, zömökebb, de még nem veselkedett neki. Ajka nedvesen fénylett a csillagok világánál, de még nem mosolygott, és hangja még tombolt.

– És mit csináltál te a születésnapján? Azt hiszed, nem láttam? Vagy költöttél rá te is hat hatost, vagy akár csak négyet? Hoztál neki egy korcs kölyökkutyát, amit úgy szedtél föl az erdőben. Nevettél, mint egy hülye, és azt mondtad, jó foglyász kutya lesz belőle. Az a kutya ott alszik, az ő szobájában. Játszogat vele, miközben olvas. Már betanította mindenfélére. És hol a kés? „Köszönöm”, mondta, csak éppen ennyit: „Köszönöm.” – Charles most már suttogó hangon beszélt, és vállá előregörbült.

Adam egyetlen kétségbeesett ugrással hátrahőkölt, és védekezően arca elé emelte kezét. Öccse minden mozdulata pontos volt, mindkét lábát erősen megvetette a földön. Egyik öklét gon-

dosan előrelendítette, hogy felmérje a célt, azután kezdődött a kegyetlen, hideg munka – kemény ütés a gyomorba, amitől Adam kezei lehullottak, azután négy ökölcsapás a fejére. Adam érezte, hogy orrcsontja recseg, még a porc is ropog. Megint felemelte kezét. Charles most a szívét vette célba. És Adam az egész idő alatt olyan reménytelenül és gyámoltalanul nézett öccsére, mint a halálraítélt a hóhérra.

Egyszerre – maga csodálkozott rajta legjobban – Adam vadul nekilendítette karját, és keze fejével ütni próbált, de erőtlenül és célzás nélkül. Charles lehajolt, hogy az ütést kikerülje, és a gyámoltalan kar nyakába fonódott. Adam most már mindkét karjával öccsébe kapaszkodott, és zokogva lógott a nyakában. Érezte, hogy azok a kemény, szögletes öklök úgy gyomrozzák, hogy már hányás környékezi, de még mindig görcsösen kapaszkodott. Az idő meglassult számára. Egész testével érezte, hogy öccse oldalt csavarodik, és kényszeríti, hogy szétvesse lábát. A következő pillanatban meg érezte, hogy öccse térde az ő térdét és combját hordozolja, még feljebb nyomakodik, már a heréjét szorítja – irtózatot, kibírhatatlan fájdalom hasított belé, és megrázta egész testét. Karja lehanyatlott. Előrehajolt és hányt, de közben a kegyetlen öklözés szüntelenül folytatódott.

Adam érezte az ökölcsapásokat halántékán, arcán, szemén. Érezte, hogy ajka felhasadt, és cafatokban tapad a fogára, de bőre megvastagodott és érzéketlenné vált, mintha vastag gumi borítaná. Szédelegve csodálkozott, hogy térde nem rogy össze, teste meg nem zuhan a földre, nem veszti el eszméletét. Az öklözés egy örökkévalóságig tartott. Hallotta öccse lihegését – gyorsan, robbanásszerűen lélegzett, mint aki nehéz pörölyvel dolgozik. A sápadt holdfényben látta is öccsét a könnyekkel hígított vércsermelyen keresztül, mely a szeméből szivárgott. Látta öccse ártatlan, kifejezéstelen szemét, nedves ajkán az alig észrevehető mosolyt. Mindezt villanásszerűen látta, amint fény és sötétség cikázóan váltakozott a szeme előtt.

Charles ott állt fölötte, levegő után kapkodva, mint egy kutya, ha kifulladt a rohanástól. Azután megfordult, és elindult vissza, a ház felé, fájó csuklóit tapogatva, miközben lépteit szaporázta.

Adam visszanyerte öntudatát – ez gyorsan és ijesztően következett be. Elméje fájdalmas ködben tapogatózott. Teste lomha és nehéz volt a fájdalomtól. De a következő pillanatban megfeledkezett sebeiről. Gyors léptek zaját hallotta az út felől. Elfogta a patkányok ösztönös félelme és vadsága. Térdre tápászkodott, és levonszolta magát az útról, a vízlevezető árokba. Eglyábnyi víz volt az árokban, és partjain magas fű nőtt. Adam csendesen bele-mászott a vízbe, óvakodva attól, hogy megcsobbantsa.

A léptek közeledtek, elakadtak, kissé továbbhaladtak, majd visszatértek. Rejtekhelyéről Adam csak egy sötét foltot látott a sötétségben. Ekkor kénes gyufa lobbant, és a parányi kékes fény belekapott a fába, groteszkül megvilágítva alulról Charles arcát. Charles felemelte a gyufát, és körös-körül a sötétségbe kémlelt. Adam észrevette, hogy jobbjobban fejszét szorongat.

Amikor a gyufa kialudt, az éj még sötétebb volt, mint azelőtt. Charles lassan továbbment, meggyújtott egy másik gyufát, majd a következő lépések után egy harmadikat. Az utat vizsgálta, valami nyomot keresett, de végül feladta. Jobb keze a levegőbe emelkedett, és messze elhajította a fejszét a rétre. Azután sebesen elindult a falu parányi fényecskéi felé.

Adam sokáig feküdt a hűs vízben. Azon töprengett, mit érezhet az öccse. Most, hogy szenvedélyes haragja lehűlt, riadalmat érez-e vagy szomorúságot, lelkiismeret-furdalást – vagy semmit? Mindezt Adam érezte helyette. Lelkiismerete hidat épített az öccséhez, és most helyette is szenvedett, mint ahogy máskor a házi munkáját szokta elvégezni helyette.

Adam kimászott a vízből, és felállt. Sebei megmerevedtek, és az alvadt vér arcára kérgesedett. Úgy gondolta, kint marad a sötétben, amíg apja és Alice le nem fekszik. Úgy érezte, nem tudna felelni semmiféle kérdésre, hiszen még maga sem tudta a

választ, és elgyötört agya fáradt volt ahhoz, hogy megkeresse. Kék derengéssel szegélyezett káprázat remegett homloka előtt, és tudta, hogy mindjárt elájul.

Szélesen kiterpesztett lábakkal lassan továbbtántorgott az úton. A tornácnál megállt, benézett. A mennyezetről láncon függő lámpa sárga kört vetett az asztalra, megvilágította Alice-t és varrókosarát, amely előtte állt. A másik oldalon apja ült, és egy tollszárat rágott; bemártotta a nyitott tintásüvegbe, és fekete jegyzőkönyvébe írogatott valamit.

Alice felpillantott, és meglátta Adam véres arcát. Erre szájához emelte kezét, és ujjait alsó fogsorába akasztotta.

Adam felvonszolta magát előbb az egyik, majd a másik lépcsőfokra, és megkapaszkodott az ajtófélfába.

Ekkor Cyrus is felemelte fejét. Kíváncsian, de idegenül nézett kifelé. Csak lassan azonosította a torz látványt Adammal. Felállt, meghökkenve, csodálkozva. A tollszárat a tintásüvegbe dugta, és ujjait nadrágjába törölte.

– Miért tette? – kérdezte halkán.

Adam válaszolni próbált, de szája száraz és cserepes volt. Megnyalta ajkát, amitől újra megeredt a vérzés.

– Nem tudom – mondta.

Cyrus odabotorkált hozzá, és megragadta karját, olyan vadul, hogy Adam összerezett, és el akart húzódni.

– Ne hazudj nekem! Miért tette? Összevesztetek?

– Nem.

Cyrus csavart rajta egyet.

– Mondd meg! Tudni akarom! Mondd meg! Mindent el kell mondanod. Majd kényszerítlek rá. Az ördög bújjon beléd, mindig védeni próbálsz! Azt hiszed, nem vettem észre? Azt hiszed, bolonddó teszel? Mondd meg tüstént, vagy istenemre, nem eresztlek be, és egész éjjel állhatsz odakünn!

Adam körülnézett, mintha választ keresne.

– Azt hiszi, apám nem szereti őt.

Cyrus eleresztette Adam karját, visszasántikált a székéhez, és leült. Megrázta a tollat a tintásüvegben, és üres tekintettel jegyzőkönyvére meredt.

– Alice – mondta –, segítsd ágyba Adamet! Azt hiszem, le kell vágnod róla az inget. Segíts neki!

Megint felállt, a szoba sarkába lépett, ahol a kabátok lógtak szögeken. A ruhák mögött turkálva, előhúzta puskáját, meghajlította, hogy megnézzze, meg van-e töltve, és kibotorkált az ajtón.

Alice felemelte kezét, mintha kötelet dobna a levegőbe, hogy visszatartsa. De a kötél elszakadt, és arca nem árulta el gondolatait.

– Menj a szobádba! – mondta. – Mindjárt hozok egy kis vizet a mosdótálban.

Adam az ágyon feküdt, derékig lepedővel betakarva. Alice meleg vízbe mártogatott vászon zsebkendővel borogatta sebeit. Sokáig hallgatott, azután folytatta Adam mondatát, mintha csak most hangzott volna el:

– Azt hiszi, hogy apátok nem szereti. De te szereted, mindig szeretted.

Adam nem felelt. Alice csendesen folytatta:

– Furcsa fiú. Csak ismerni kell. A héja nyers és durva, csupa harag, amíg jobban meg nem ismered. – Elhallgatott, hogy kiköhögje magát. Előrehajolt, úgy köhögött. Amikor a roham véget ért, arca kipirult, és elárulta kimerültségét. – Csak ismerni kell – ismételte. – Hosszú időn át apró ajándékokat hozott nekem, olyan csinos kis dolgokat, amikről azt gondolnád, észre se veszi. De ne hidd, hogy egyszerűen ideadja. Eldugja olyan helyekre, ahol tudja, hogy megtalálom. És órákig nézhetsz rá, a legkisebb jellel sem árulja el, hogy ő volt az. Csak ismerni kell.

Adamre mosolygott. A fiú behunyta szemét.